

SNOVANJE PRIHODNOSTI ANTROPOLOGIJE

Dan Podjed

15

IZVLEČEK

Članek predstavi razvojne trende v antropologiji, pri čemer se osredotoči na uporabo antropoloških pristopov zunaj akademskih institucij. Na primerih interdisciplinarnih in aplikativnih projektov izpostavi tri perspektivne razvojne smernice. Prva se kaže v uporabi antropologije za snovanje rešitev, storitev in izdelkov v industriji, druga v interdisciplinarnih sodelovanjih antropologinj in antropologov, tretja pa v usmeritvi k proučevanju digitalnih vsebin in prostorov ter uporabi digitalnih pristopov za nadgradnjo etnografije.

Ključne besede: prihodnost antropologije, interdisciplinarni projekti, aplikativna antropologija, intervencijska antropologija, promocija znanosti

ABSTRACT

The article presents developmental trends in anthropology, focusing on the use of anthropological approaches outside academic institutions. Using examples of interdisciplinary and applied projects, it describes three promising developmental guidelines. The first appears in the use of anthropology for creating solutions, services and products in industry, the second in interdisciplinary cooperation between anthropologists, and the third in the orientation towards studying digital content and spaces, and the use of digital approaches for building upon ethnography.

Key words: future of anthropology, interdisciplinary projects, applied anthropology, interventional anthropology, promotion of science

Uvod

Konec antropologije? Takšen je naslov zbornika z izumrlim ptičem dodom na naslovnici, ki ominozno oznanja, da se vedi¹ bliža konec (Jebens in Kohl 2011). Knjigo sem v rokah držal leta 2013, ko sem moderiral razpravo na mednarodnem

---

¹ V članku obravnavam antropologijo kot vedo, humanistiko in družboslovje, kamor antropologijo navadno uvrščajo, pa kot znanstveno področje. V Sloveniji imamo s tem precej zmešnjave predvsem zaradi klasifikacije ved in področij, ki jo je vzpostavila Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS). Po tej klasifikaciji je antropologija namreč ožje *področje*, humanistika in družboslovje pa sta opredeljena kot širši *vedi*. Ob tem naj dodam, da v prispevku sicer omenjam predvsem antropologijo, pri tem pa imam v mislih njene različne oblike in poimenovanja. Poleg socialne in kulturne antropologije lahko v nabor priložimo tudi etnologijo, ki se z antropologijo vsebinsko prepleta in dopolnjuje, kar je med drugim razvidno iz poimenovanja Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, ki deluje na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Kljub temu, da sta vedi sorodni in za marsikoga identični, ju zaradi poenostavitve ne omenjam vsakič znova v dvojcu, temveč uporabljam zgolj izraz »antropologija« (o razlikah in podobnostih med antropologijo in etnologijo ter njuni vlogi v slovenskem kontekstu gl. npr. Muršič 2008; Šmitek in Jezernik 1992; Slavec Gradišnik 2000).

simpoziju z naslovom *Zakaj svet potrebuje antropologinje in antropologe*, ki je potekal v Amsterdamu. Če sem v času, ko je knjiga izšla in smo prirejali prvi simpozij iz serije mnogih, ki opozarjajo na pomen antropologije v sodobnem svetu, še dvomil v njeno prihodnost, sem med pisanjem tega prispevka prepričan, da se antropološka obzorja jasniijo. Videti je, da homo uspeli zasnovati bolj intervencijsko in aplikativno antropologijo, ki ne bo zgolj opozarjala na ključne izzive sodobnega sveta, temveč bo tudi pomagala reševati splošne in specifične družbene in okoljske probleme.

16 V članku predstavim, kako je antropologija v 21. stoletju pronicala izza akademskih zidov in se usidrala v različnih ustanovah, tako vladnih kot nevladnih, ter našla prostor v industriji in poslovnem svetu. Opišem, kako se je v novih kontekstih spreminjala in preusmerila svoj način delovanja od opazovanja in popisovanja družbeno-kulturnih pojavov k snovanju novih produktov in rešitev, preoblikovanju družbenega sveta, reševanju okoljskih problemov in izboljšanju družbeno-ekonomskih razmer. Poleg tega opozorim na dve pomembni smernici, ki omogočata vsebinsko in metodološko prenavo antropologije. Prva se kaže v interdisciplinarnih sodelovanjih antropologinj in antropologov, ki postajajo vse bolj ustaljena; z njimi raziskovalci in strokovnjaki prečkajo navidezne meje lastne vede, opozarjajo na uporabnost antropologije pri razvoju novih izdelkov, storitev in rešitev ter prispevajo k novim odkritjem. Naslednja smernica se kaže v preusmeritvi od raziskovanja fizičnih k proučevanju digitalnih družbenih svetov, povezana pa je s spreminjanjem raziskovalnih metod in uporabo digitalnih oziroma računskih pristopov za spoznavanje in razumevanje družbeno-kulturnih fenomenov. Tako se za antropologijo odpirajo nova raziskovalna področja v globaliziranem svetu, ki se vse bolj povezuje s pomočjo informacijskih tehnologij.

Z razpiranjem meja, širjenjem pristopov ter preoblikovanjem antropološke metode se antropologija ne »redči« in »razblinja« in tudi »avanturistični duh« je ne zapušča, kot skrbi nekatere avtorice in avtorje omenjenega zbornika z dodom na naslovnici (npr. Howell 2011). Ravno nasprotno: nove povezave vplivajo na utrjevanje antropologije in prispevajo k njenemu vključevanju v večsmerno reševanje družbenih in okoljskih problemov. Že uvodoma lahko torej zatrdim, da antropologije še nekaj časa ne bo konec. Nedvomno pa se bo morala spremeniti in se manj posvečati sebi in lastnim terminološkim in vsebinskim zagatam ter glasneje opozarjati na potencial antropoloških metod, pristopov in spoznanj za reševanje svetovnih problemov.

Kakšne pa so priložnosti za prenavo antropologije? Na možnosti za transformacijo antropologije in njene javne podobe najprej opozorim na primeru omenjenega mednarodnega simpozija, ki je postal osrednja dejavnost Mreže za aplikativno antropologijo Evropskega združenja socialnih antropologinj in antropologov (EASA). Razpravo nadaljujem s primerom projekta PEOPLE, ki je bil namenjen povezovanju antropologije in industrije ter odpiranju novih zaposlitvenih možnosti za diplomantke in diplomante z antropološko izobrazbo. Nato možnosti za vsebinsko prenavo, nadgradnjo in povezovanje z drugimi področji prikažem še na primeru interdisciplinarnih in aplikativnih projektov, v katerih sem sodeloval.

Pričujoči članek še zdaleč ni vseobsegajoč in nikakor ne želi biti samoomejujoč za antropologijo. V njem, kot rečeno, predvsem z lastne pozicije in na podlagi projektnih izkušenj nakažem potencialne antropološke smernice, pri čemer se posvečam predvsem aplikativni antropologiji ter uporabi antropoloških pristopov zunaj akademskih institucij. Kljub temu upam, da ta pregledni prispevek ni zgolj egocentrična retrospektiva in da prinaša tudi širši uvid v prihodnost vede, o kateri lahko razmišljamo optimistično, posebej če bomo uspeli povezati akademsko in neakademsko antropologijo, preseglji ločnico med znanostjo in stroko² ter se začeli bolj povezovati zunaj svojega področja in matičnih ved, torej družboslovja in humanistike, ter prevzeli vodenje interdisciplinarnih projektov. Da bi se učinkoviteje povezovali in izrabili prednosti antropologije za snovanje prihodnosti, pa se je najprej treba otresti nekaterih stereotipnih predstav o tem, kaj antropologinje in antropologi počnejo, kje se zaposlujejo in v kakšnih projektih lahko sodelujejo.

Pregled stanja v tujini in Sloveniji

Leta 2016 smo objavili analizo stanja na področju aplikativne antropologije v Evropi, pri čemer smo se posebej posvetili možnostim za uporabo antropoloških znanj in veščin v poslovnem sektorju in industriji (Podjed, Gorup in Bezjak Mlakar 2016). Z različnimi pristopi – od pregleda profilov na spletnem omrežju LinkedIn in v bazi podatkov združenja EASA do osebnih pogovorov in dopisovanja z raziskovalkami in raziskovalci ter strokovnjakinjami in strokovnjaki – smo identificirali več kot 300 antropologinj in antropologov, ki po svojem poklicu, področju dela in nazivu sodijo v ohlapno definirano kategorijo aplikativne antropologije.³ Izkazalo se je, da se nekaj manj kot tretjina ljudi, ki smo jih upoštevali v raziskavi, uvršča med poslovne antropologe, petina je razvojnih antropologov, petina oblikovalskih oziroma dizajnerskih antropologov, desetina organizacijskih antropologov, desetina se jih uvršča v splošno področje aplikativnih raziskav in prakticiranja antropologije, nekaj manj kot deset odstotkov pa je bilo aplikativnih medicinskih antropologov. Pri razvrščanju je ostal še manjši delež posameznic in posameznikov, ki jih nismo mogli umestiti v nobeno od kategorij oziroma bi hkrati sodili v več »predalčkov« (nav. delo: 56).

² Po SSKJ je znanost »dejavnost, ki si prizadeva metodično priti do sistematično izpeljanih, urejenih in dokazljivih spoznanj«, stroka pa »posamezna gospodarska dejavnost, znanstvena panoga«. Sam imam v kontekstu tega prispevka v mislih predvsem distinkcijo med teoretično refleksijo (znanost) in praktično uporabo antropoloških pristopov in spoznanj (stroka). Razlikovanju med pojmom so se posvetili tudi v dveh zbornikih, ki sta sicer obravnavala dediščino, a hkrati opredelila, kaj je znanost in kaj stroka (Hudales in Visočnik 2005a, 2005b). V uvodnem besedilu Rajko Muršič razloži, da so znanstvena dela tista, ki »prinašajo nova analitična ali sintetična spoznanja«, strokovna pa »povezujejo reflektirano in kritično znanja ter praktične veščine in njihovo uporabo«, a ne prispevajo novih spoznanj (Muršič 2005: 10). Pri tem je posebej pomembno, kot dodaja Muršič, da strokovna dela in objave niso »nekakšna B-produkcija« (prav tam), saj se praktična vrednost znanosti pokaže in preizkusi ravno skozi stroko. Tako se znanost in stroka vzajemno osmislita.

³ V omenjenem članku smo se posvetili predvsem antropologom in antropologinjam, ki sodelujejo z zasebnim oziroma pridobitnim sektorjem, ter tistim, ki uporabljajo antropološka znanja in veščine zunaj »konvencionalnih« akademskih in raziskovalnih institucij. Zaradi časovne omejitve in preprostejše analize smo to skupino ljudi precej zožili; če bi mednje prišteli še tiste, ki uporabljajo antropološke pristope v praksi, denimo muzealce, konservatorje in druge strokovnjakinje in strokovnjake z antropološko ali sorodno izobrazbo, bi bil nabor bistveno širši.

Pregled je pokazal, katere so glavne smernice razvoja antropologije in katera podpodročja so na evropski ravni prepoznana kot najobetavnejša in najuporabnejša zunaj akademskih ustanov. Kakšna pa je situacija v Sloveniji? Še pred desetletjem je bilo stanje na področju prenosa antropologije v neakademske ustanove razmeroma slabo. Poleg tega študijski programi slovenskih visokošolskih ustanov še niso povsem sprejeli aplikativne, poslovne, organizacijske in industrijske antropologije,⁴ raziskovalnih projektov, ki bi antropološka spoznanja prenašali v neakademsko prakso, je bilo malo, ravno tako ni bilo razpisov za delo, s katerimi bi iskali antropologinje ali antropologe v poslovnem sektorju in industriji. V preglednem članku sva s kolegico kot glavne razloge za nastanek te akademske in profesionalne vrzeli izpostavila neprepoznavnost antropologije v slovenskem neakademskem prostoru ter neizkušenost antropologinj in antropologov za delo zunaj akademskih in raziskovalnih ustanov (Bezjak Mlakar in Podjed 2015).

Od objave članka leta 2015 se stanje v Sloveniji izboljšuje, antropologinje in antropologi pa postajajo bolj iskan kader zunaj »matičnih« akademskih ustanov, denimo na Fakulteti za elektrotehniko, Fakulteti za računalništvo in informatiko ter Inovacijsko-razvojnem inštitutu Univerze v Ljubljani, in tudi v zasebnem sektorju in industriji, recimo v podjetju Metronik. Na nove zaposlitvene priložnosti je opozoril tudi oglas, ki ga je leta 2019 objavil distributer električne energije GEN-I, v katerem so navedli, da iščejo družboslovce ali humaniste – na prvo mesto pa so postavili antropologe – za »spremljanje novih tehnoloških rešitev na področju trajnostnega načina življenja, razumevanje uporabnosti novih tehnoloških rešitev v energetskih skupnostih, razumevanje, kako uvajanje zelenih tehnologij vpliva na poslovanje podjetij, obnašanje strank ter širšo družbo kot celoto, razvoj novih organizacijskih modelov za delovanje v lokalnih, interesnih ter stanovanjskih skupnostih« (GEN-I 2019). Tak opis dejavnosti je pomemben, ker je nastal na »drugi strani«, namreč v podjetju, ki želi zaposliti antropologe in ima očitno precej sodobno predstavo, kaj lahko počnejo antropologinje in antropologi. Pomemben je tudi, ker so v njem strnjeno predstavili nekatere perspektivne smernice razvoja aplikativne antropologije: sodelovanje pri razvoju tehnologij, sooblikovanje novih organizacijskih modelov, razumevanje načinov porabe energije v skupnostih itd.

Na pomen antropologije pri snovanju novih izdelkov in storitev vse več opozarjajo tudi slovenski mediji; časnik *Delo* je recimo objavil serijo poglobljenih prispevkov, v katerih je avtorica izpostavila pomen antropoloških pristopov za snovanje rešitev, pomembnih za gospodarstvo in družbo (Drevenšek 2018a, 2018b, 2018c, 2019a, 2019b). Takšne medijske objave pomagajo rahljati stereotipe o tem, kaj počno

---

⁴ Izjema, ki jo je potrebno omeniti, je Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani z nekaterimi predmeti, kot sta Aplikativna antropologija in kulturni menedžment ter Kultura podjetništva in mednarodnih stikov. Uporabi antropologije za razumevanje in spreminjanje organizacijskih procesov so se nekaj časa posvečali tudi na Fakulteti za organizacijske vede Univerze v Mariboru, ki je predmetnik v študijskem letu 2007/08 dopolnila s predmetom Organizacijska antropologija (Mayer, Labović in Zupan 2011), antropološke pristope pa so uporabljali še v okviru t. i. dizajnerskega razmišljanja (angl. *design thinking*), ki so ga po modelu d.school univerze Stanford na pobudo Aleša Vahčiča vzpostavljali na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani (več o tem in drugih uporabah antropologije v slovenskem akademskem kontekstu gl. Bezjak Mlakar 2015b).

antropologinje in antropologi in v kakšne institucije in raziskovalno-razvojne kontekste sodijo. Pričakovali bi lahko, da se bo z nadaljnji oglasi in posledičnimi zaposlitvami razširil tudi opis zaposlitvenih možnosti, ki jih navaja Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Ta na svoji spletni strani v opisu poklica ozko razloži, da »antropolog opravlja analitično raziskovalno delo, zato se lahko zaposli na raziskovalnih inštitutih in v muzejih. Lahko se zaposli tudi na fakultetah, kjer predavajo antropologijo, in tako opravlja pedagoško delo. V osnovni šoli lahko poučuje izbirni predmet Etnologija. Tisti, ki se posvetijo aplikativni antropologiji, se lahko zaposlijo v nevladnih organizacijah, kjer opravljajo svetovalno delo. Nekateri se zaposlijo tudi v državni upravi in na ministrstvih.« (ZRSZ 2019) Spremembe in razširitve takšnih opisov so nujne, saj se sicer utrjujejo stereotipne predstave o antropologiji. Če se opisi ne spremenijo in prilagodijo dejanskemu stanju, lahko postanejo »samoizpolnjujoče prerokbe«, ki zakoličijo in omejijo razvoj antropologije, negativno vplivajo na napredek vede ter zožijo zaposlitvene možnosti diplomantk in diplomantov.

Transformacija javne podobe

Tovrstni institucionalizirani opisi, ki so povezani s stereotipi o tem, kaj (lahko) počnejo antropologinje in antropologi, se seveda ne pojavljajo samo v Sloveniji. Kakšna je stereotipna podoba antropologije, plastično opiše Veronica Strang v knjigi *Kaj počnejo antropologinje in antropologi (What Anthropologists Do)*. Antropologe (predvsem v moškem spolu) si po njenih besedah mnogi še vedno zamišljajo kot avanturiste v kolonialni opravi, ki proučujejo »skrita plemena« v džungli, ali kot »bradate obsedence v nogavicah in sandalih«, ki zalezujejo ljudi po divjini (Strang 2009: 1).⁵ Če želimo ohraniti relevantnost antropologije, moramo zato nujno prikazati širšo paleto antropoloških dejavnosti in poskrbeti za spremembo podobe, ki se poustvarja z medijskimi reprezentacijami (prim. MacClancy 2005). Javnosti in potencialnim zaposlovalcem je treba predstaviti dejanske kompetence diplomantk in diplomantov antropologije ter opozoriti, kakšni so potenciali antropologije in njenih pristopov za reševanje konkretnih gospodarskih, družbenih in okoljskih izzivov ter razvoj produktov.

O javni podobi antropologije in njeni blagovni znamki razpravlja tudi Ulf Hannerz, ki pravi, da je podobo antropologije treba nujno posodobiti, a moramo biti pri tem pazljivi, da se med prenovo ne zrušijo temelji. Ob tem posebej opozori na vrednost besede »kultura«, ki jo je po njegovem v vedi treba nujno ohraniti in negovati, namesto da se jo skuša prevrednotiti, preimenovati ali celo črtati iz antropološkega besednjaka (gl. npr. Abu-Lughod 1991; Brightman 1995; Kuper 1999). »Če prenehamo uporabljati ta koncept, dvomim, da bo to imelo poseben učinek zunaj naše vede,« pravi Hannerz in dodaja, da bodo izraz hitro pograbili predstavniki drugih družboslovnih in humanističnih področij ter se »oznamčili« z

⁵ Stanje je v Sloveniji pravzaprav podobno tistemu, ki ga predstavi Veronica Strang, le da se stereotipna podoba antropologov in antropologinj prepleta in pogosto zame(n)juje z romantičnimi predstavami o etnologih in etnologinjah kot raziskovalcih ljudskega stavbarstva in prežitkov ljudske kulture ter proučevalcih in varuhih starodavnih običajev.

njim, če se ga antropologinje in antropologi odpovejo. Znebiti se termina »kultura« bi bil po njegovem strel v lastno nogo (Hannerz 2011: 192).

Antropologija bi morala poleg predmeta proučevanja, torej kulture, ohraniti še etnografijo kot osrednjo metodo. To sicer s pridom uporabljajo (in po potrebi prilagajajo) v drugih vedah, npr. psihologiji, sociologiji in ekonomiji, a še vedno ostaja, če sledimo Hannerzu, prepoznavna antropološka blagovna znamka.

Ob ohranitvi »trdnega jedra«, utemeljenega na preteklih izkušnjah in odkritjih, pa se mora antropologija javnosti prikazati kot sodobnosti prilagojena veda s pristopi, relevantnimi za spremljanje družbenih pojavov in reševanje globalnih in lokalnih problemov. To pa pogosto ni preprosto. Kako, denimo, vključiti antropologinjo ali antropologa v interdisciplinarni raziskovalni projekt ali raziskovalno-razvojno skupino v industriji? Kako pojasniti neantropološkim projektnim sodelavcem, da bo etnografska raziskava trajala vsaj leto in pol, pri čemer bo raziskovalec poglobljeno govoril zgolj z dvema ducatoma ljudi in spremljal njihove navade? In kako, po drugi strani, razložiti akademski skupnosti, da lahko etnografsko raziskavo izvedemo bistveno hitreje kot za časa Bronisława Malinowskega, denimo v mesecu ali dveh, in sicer z dobrim načrtovanjem in ob uporabi digitalnih pristopov in pripomočkov? Strahovi, da tako nastane »etnografija z reaktivcem« (Bate 1997), s katerega vidimo zelo malo, ko švignemo čez območje, so namreč pogosti – in mnogokrat upravičeni. Morda je še najbolj koncizen odgovor, kako prenoviti antropologijo in predvsem njeno metodo, podala neantropologinja. Sam Ladner, sociologinja z bogatimi akademskimi in neakademskimi izkušnjami, ki jih je med drugim pridobila v podjetjih Microsoft in Amazon, je v svojih člankih in knjigah, predvsem pa v priročniku *Praktična etnografija (Practical Ethnography)*, 2014) prikazala, kako se lahko etnografijo pospeši z boljšim načrtovanjem raziskovalnih dejavnosti in z uporabo digitalnih metod in tehnologij. Uporaba tovrstnih pristopov in pripomočkov, ki niso koristni le v raziskavah in razvoju za poslovni svet, temveč tudi v drugih kontekstih, je v antropološki – predvsem akademski – skupnosti sicer pogosto še vedno tabu, ki ga bo nujno razgraditi za napredek področja in njegovo metodološko nadgradnjo (prim. Pink in Morgan 2013).

Transformacije javne podobe antropologije in prikaza možnosti za njeno vsebinsko posodobitev smo se lotili tudi v Mreži za aplikativno antropologijo EASA, in sicer s serijo prireditev z naslovom *Zakaj svet potrebuje antropologinje in antropologe*, ki potekajo od leta 2013.⁶ Bistvo mednarodnega simpozija je, da na dostopen in razumljiv način prikaže, kaj lahko antropologinje in antropologi storijo za boljši svet in družbo. Navidezno preprosto izhodišče se je izkazalo za precejšen izziv, saj je mnogim strokovnjakom težko sprejeti nov format predstavljanja dela in dejavnosti; nekateri med njimi so se – navkljub jasnim napotkom – v predstavitvah zatekli k

⁶ Simpoziji so bili izvedeni na naslednjih lokacijah: Amsterdam (2013), Padova (2014), Ljubljana (2015), Tartu (2016), Durham (2017), Lizbona (2018) in Oslo (2019). Od leta 2018 potekajo tudi »satelitski« dogodki na lokalnih ravneh, denimo *Zakaj Romunija potrebuje antropologinje in antropologe*, ki so ga junija 2019 izvedli v Bukarešti. Glavni namen dogodkov, ki se posvečajo mestom, regijam ali državam, je promocija antropologije v lokalnih okoljih in jezikih. Več podatkov o simpozijih je na voljo na spletni strani <www.applied-anthropology.com>.

uveljavljeni formi referatov z akademskih konferenc, ki so jih prebrali s papirja. Posodobljen format javnega predstavljanja antropoloških spoznanj je morda najbolj sprejela in prikazala Anna Kirah, ki je kot oblikovalska antropologinja (angl. *design anthropologist*) sodelovala s podjetjema Boeing in Microsoft. Že na prvi prireditvi v Amsterdamu leta 2013 se je odpovedala strokovni latovščini, ki jo razumejo predvsem antropologinje in antropologi. Na dinamičen način je predstavila svojo profesionalno kariero v omenjenih podjetjih in opisala, kako se je kot antropologinja vključila v razvoj in izboljšanje visokotehnoloških izdelkov, vključno z Boeingovim letalom 787 Dreamliner in Microsoftovim operacijskim sistemom Windows. Pristop je nadgradila na dogodku v Lizboni leta 2018, ko se je v plenarnem govoru odmaknila od »klasičnih« antropoloških predavanj, in sicer z osebno zgodbo o tem, kako je zasnovala smrt svoje matere, ki je zbolela za rakom (Kirah 2018). Pomagala ji je pri pridobitvi soglasja v ameriški zvezni državi, kjer je evtanazija dovoljena, bila z njo med umiranjem, ko je spila strup, in zasnovala pogreb po materinih napotkih. Ganljiva in povsem subjektivna pripoved je na strokovnem simpoziju navidezno štrlela iz konteksta uporabnosti antropologije in snovanja prihodnosti, kot je bil tematski naslov prireditve (angl. *Designing the Future*), a je dejansko zadela bistvo: v središču razvoja novih rešitev naj bodo skupnost in posameznice ter posamezniki – vključno s tistimi, ki jih pri razvoju pogosto spregledajo.

Tovrstni nastopi bi morali postati sestavni del antropološke »strategije za odnose z javnostmi« pravi Thomas Hylland Eriksen (2006) in dodaja, da poljudno diseminacijo znanstvenih spoznanj nujno potrebujemo tako za razsvetljevanje

Oblikovalska antropologinja Anna Kirah na sedmem mednarodnem simpoziju *Zakaj svet potrebuje antropologinje in antropologe* (foto: André Soares, Lizbona, Portugalska, 26. oktober 2018)

javnosti kot tudi za preživetje vede. V sklepu knjige o angažirani antropologiji Eriksen uporabi odlično primerjavo med znanstvenimi raziskavami in vesoljskimi misijami: vsakič ko sonda poleti v neznano, ji človeštvo pomaha v slovo v pričakovanju, da se bo vrnila z novimi spoznanji. Če ne pride nazaj in ostane v temi, sledi razočaranje, možnosti, da bodo ljudje pripravljeni nameniti sredstva za nove raziskave, pa se zmanjšajo. Tudi antropologija mora nova spoznanja o družbah in kulturah javno predstavljati, pravi Eriksen in dodaja, da je to eden ključnih izzivov za antropologe in antropologinje: »Če je svet ostriga, je naša naloga, da ji pomagamo spregovoriti.« (2006: 131).

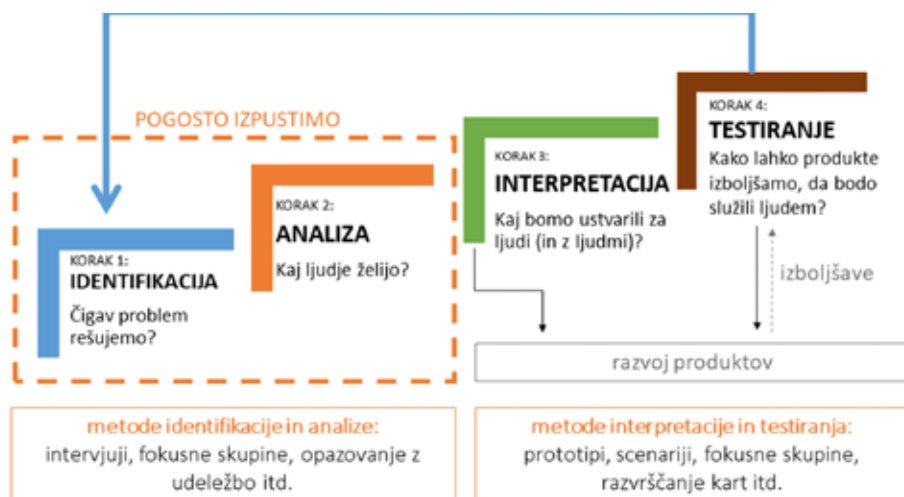
22 Prenos znanja do študentk in študentov

Zamisel o ljudeh v središču razvoja, ki mu pri svojem delu sledi Anna Kirah, je bila osrednje vodilo pri snovanju mednarodnega projekta PEOPLE, ki od 2016 do 2019 v programu EU Erasmus+ poteka kot t. i. *zavezništvo znanja* (angl. *knowledge alliance*).⁷ Namen projekta, ki po vsebini in načinu dela izhaja iz simpozija *Zakaj svet potrebuje antropologinje in antropologe*, je vzpostaviti inovativen pristop k poučevanju antropologije in premoščanju vrzeli med akademskim svetom in industrijo. V projektu so se povezali industrijski in akademski partnerji iz štirih držav EU – Slovenije, Velike Britanije, Češke in Nizozemske – ter skušali študentke in študente že med študijem soočiti z dejanskimi izzivi industrije, ki so se jih lotili s pomočjo antropoloških in drugih družboslovnih oziroma humanističnih pristopov ter po načelih problemskega učenja kot pristopa za povezovanje teorije in prakse in apliciranje znanja in veščin za reševanje praktičnih in dejanskih problemov (Savery 2006).

Jedro projekta PEOPLE je v zamisli, da mora industrija napraviti premik od ekspertnega k ljudem usmerjenemu načinu razvoja. Ta premik lahko izvede v štirih korakih, pri katerih so ključne antropološke oziroma družboslovne in humanistične metode. Prvi korak je identifikacija, pri čemer skušamo prepoznati in spoznati ljudi, ki bodo neko rešitev uporabljali. Drugi korak je analiza; z njim skušamo razumeti navade, želje, potrebe in pričakovanja ljudi, pri čemer lahko uporabimo različne pristope in metode – od kvalitativnih do kvantitativnih. Tretji korak je interpretacija, pri čemer povabimo ljudi, identificirane s prvim korakom, naj se pridružijo snovanju produktov, torej izdelkov in storitev, ki jih bodo uporabljali. Četrty korak je testiranje; z njim v sodelovanju razvojne skupine in bodočih uporabnikov preizkusimo možnosti za implementacijo produkta. Če je potrebno, se po tej fazi vrnemo na začetek in produkt v več iteracijah bodisi popravimo z novo skupino ljudi bodisi ga zavržemo in pričnemo pripravljati novo storitev ali izdelek (postopek je natančneje predstavljen v Podjed 2019: 40-41). Bistvo pristopa je, da v industriji tako nastajajo bolj smiselni in dolgoročno uporabni produkti, ki ne nastanejo zgolj za ljudi, temveč jih po načelu soustvarjanja (Sanders 2008) razvijemo v sodelovanju z njimi.

⁷ Celotno ime projekta: People-centred Development Approaches in Practical and Learning Environments (šifra: 574832-EPP-1-2016-1-SI-EPPKA2-KA).

Štirje koraki razvoja, usmerjenega k ljudem (Podjed 2019)

Evalvacije, izvedene v projektu PEOPLE, so pokazale, kaj je študentkam in študentom najpomembnejše pri tovrstnem načinu problemskega učenja. V slovenskem primeru, kjer je izobraževanje potekalo na Univerzi v Ljubljani in v sodelovanju s podjetjem Metronik ter Znanstvenoraziskovalnim centrom SAZU, so posebej pozitivno ovrednotili, da so antropološko znanje, pridobljeno med študijem, lahko uporabili na dejanskih primerih in v realnih okoliščinah, pri čemer so pridobili nove izkušnje in veščine. Poleg tega se jim je zdelo pomembno, da so se seznanili s časovnimi in finančnimi omejitvami razvojnih projektov ter na praktičnih primerih spoznali, kako nastajajo izdelki in storitve. Visokošolski učitelji in raziskovalci, ki so sodelovali v projektu, so se – sodeč po evalvaciji – seznanili s konteksti, v katerih deluje industrija, pri čemer so se spremenile njihove (pogosto stereotipne) predstave o poslovnih in industrijskih procesih ter podjetništvu. Pogled na uporabnost antropologije se je spremenil tudi med predstavniki industrije; v evalvaciji, izvedeni po prvem študijskem ciklu v pedagoškem letu 2017/18, so izpostavili boljše razumevanje ljudi, ki uporabljajo njihove produkte. Projektne dejavnosti so prispevale tudi k spreminjanju miselnosti inženirjev, razvijalcev in vodstev sodelujočih podjetij, ki so začeli dvomiti v samoumevnost lastnih ekspertnih znanj, posebej ko so spoznali presenetljive in kompleksne načine, na katere ljudje sprejemajo odločitve in uporabljajo njihove produkte.

Spreminjanje antropologije v interdisciplinarnih projektih

Pedagoški in razvojni pristopi, ki smo jih zasnovali v projektu PEOPLE, so bili utemeljeni na predhodnih izkušnjah članic in članov projektne skupine v interdisciplinarnih raziskovalno-razvojnih projektih. V nekaterih od teh sem sodeloval tudi sam, zato jih v nadaljevanju predstavim in opišem tri premike,

ki so po moji oceni ključni za snovanje prihodnosti antropologije v akademskih institucijah ter tudi v industriji, podjetništvu, nevladnem sektorju, vladnih ustanovah in drugje, kjer se zaposlujejo antropologinje in antropologi. Četudi so ti premiki utemeljeni predvsem na lastnih izkušnjah in so bližje raziskovalnim tematikam, ki se jim posvečam, seveda upam, da koristijo antropologiji nasploh – posebej v slovenskem kontekstu.

Prvi premik: od popisovanja k spreminjanju sveta

24

Prvo projektno sodelovanje, ki sem ga izkusil kot antropolog, je bilo v projektu o spremljanju stanja biotske raznovrstnosti z akronimom EuMon, ki je od 2004 do 2008 potekal v 6. okvirnem programu EU.⁸ V tem projektu smo ugotavljali, kako lahko motiviramo ljudi, naj spremljajo stanje v naravi in sporočajo svoja opažanja profesionalnim organizacijam. V projektni skupini so prevladovali naravoslovci, predvsem biologi, medtem ko smo bili družboslovci in humanisti, natančneje antropologi in sociologi, v manjšini. Mešana zasedba projektne skupine (z dominantnim naravoslovjem) se je pogosto izkazala kot problematična in je vodila v burne razprave, kako analizirati in interpretirati projektne rezultate in katere raziskovalne metode so »pravilne«. Na projektnih srečanjih se je vedno znova odprla debata o tem, kdo sploh so prostovoljci in kako naj jih identificiramo, kategoriziramo in evidentiramo. Družboslovci in humanisti smo zagovarjali stališče, da je prostovoljske dejavnosti težko jasno definirati. Pojasnjevali smo, da so ljudje dopoldne lahko profesionalni ornitologi, popoldne pa opravljajo prostovoljske dejavnosti z istega delovnega področja. Poleg tega se njihove vloge in naloge bistveno razlikujejo med državami, kjer smo izvajali raziskavo – v posocialističnih državah, na primer v Sloveniji, na Poljskem in v Litvi, je odnos do prostovoljstva bistveno drugačen kot v zahodnoevropskih državah, recimo na Danskem ali v Združenem kraljestvu (Bell idr. 2008, 2011). Skoraj tri leta je trajalo, da smo v projektni skupini dorekli, kdo so prostovoljci in kaj počnejo. Antropologinje in antropologi ter sociologinje in sociologi smo vztrajali pri »nečistih« definicijah, medtem ko so biologinje in biologi želeli potegniti jasno ločnico med prostovoljci in profesionalci. Bistven rezultat projekta je bil, da smo po treh letih epistemoloških, metodoloških in teoretskih nesoglasij končno začeli sodelovati in drug drugemu priznali vrednost kvantitativnih in kvalitativnih pristopov.

Vzporedna ugotovitev projekta EuMon, ki je pravzaprav pomembnejši za prenovo antropologije kot izsledki o prostovoljstvu, je izšla iz raziskave med opazovalci ptic in narave. Ugotovili smo namreč, da se je v ljubiteljskih društvih in drugih institucijah zgodil premik od opazovanja ptic in drugih živih bitij k varovanju okolja in habitatov. Premik je bil tesno povezan z ugotovitvijo, da ptice iz različnih razlogov izginjajo, njihova bivalna okolja pa postajajo vse bolj okrnjena in razvrednotena (Podjed 2013; gl. tudi Podjed 2011). Podobnemu trendu

⁸ Celotno ime projekta: EU-wide Monitoring Methods and Systems of Surveillance for Species and Habitats of Community Interest (šifra: 6463).

dejansko sledimo v antropologiji, ki se od opazovanja družbenih realnosti vse bolj usmerja k angažiranim akcijam, ki prispevajo k izboljšanju načinov življenja ljudi po svetu. To usmeritev smo zapisali tudi v uvod preglednega članka o aplikativni antropologiji v Evropi, pri čemer smo spomnili na Marxovo trditev, da je treba svet spreminjati, ne pa ga zgolj interpretirati (Podjed, Gorup in Bezjak Mlakar 2016). Tak »aksijski« pogled na vlogo antropologije v sodobnem svetu seveda ni nič novega (za pregled gl. Bennett 1996); dejstvo pa je, da je tako v Sloveniji kot tudi širše v Evropi aplikativna, angažirana, praktična oziroma akcijska antropologija pogosto potisnjena k »robu« (Bezjak Mlakar 2015a), in sicer zaradi različnih razlogov, ki vplivajo na razvoj vede – od »kolonialnega mačka«, ki še vedno ni pojenjal, do usmeritve k raziskovanju preteklosti človeštva in ljudstev ter narodov (Podjed, Gorup in Bezjak Mlakar 2016).

Spremembe k snovanju bolj angažirane antropologije lahko spremljamo tako na mednarodni kot na slovenski ravni. Utopično bi bilo seveda razmišljati, da lahko antropologija sama spremeni svet na bolje. Antropološki pogled pa je kljub temu pomemben in občasno ključen delček v interdisciplinarni sestavljanji, kot je leta 2015 poudaril norveški antropolog Thomas Hylland Eriksen v govoru na prireditvi *Zakaj svet potrebuje antropologinje in antropologe*, ki je takrat potekala v Ljubljani (po Gorup in Podjed 2016).

Drugi premik: od »endogamije« k »eksogamiji«

»Najprej sodelujte, nato vodite! Vodite projekte, usmerjene *onkraj* antropologije in *onkraj* akademske sfere!« Tako je pred več kot dvema desetletjema v članku o prihodnosti antropologije zabičal James L. Peacock (1997), nekdanji predsednik Ameriškega antropološkega združenja (AAA). Vodenje interdisciplinarnih projektov in institucij, v katerih se prepletajo različna področja in vede, je ključno, da se antropologija profilira kot potencialna gonilna sila razvoja novih znanstvenih izsledkov ter produktov, ki nastajajo v razvojnih projektih. Tako antropologija ni več zgolj »privesek« k interdisciplinarnosti, temveč postane njen bistven sestavni del, ki zagotavlja razvoj novih zamisli in omogoča sodelovanje med vedami in področji ter med znanostjo in stroko.

Simbolni prevzem krmila se je izkazal kot pomemben v interdisciplinarnem projektu DriveGreen, v katerem smo se med letoma 2014 in 2017 posvetili razvoju mobilne aplikacije za spodbujanje okoljsko odgovorne mobilnosti v mestih.⁹ Projekt je bil seveda pomemben tudi z raziskovalnega vidika, saj smo v njem skušali nadgraditi etnografijo in razviti interdisciplinarno metodologijo za spremljanje vožnje in prometa (Podjed 2017), raziskali načine vožnje v različnih mestih (Podjed in Babič 2015), proučili odnos ljudi do vozil in vožnje (Babič in Podjed 2016; Podjed 2016; Bajuk Senčar 2017) ter obravnavali razmerja med ljudmi in vozili še z inženirskega vidika (Burger idr. 2017). Z vidika snovanja prihodnosti

⁹ Celotno ime projekta: DriveGreen: Razvoj aplikacije za spodbujanje eko-vožnje pri prehodu v nizkoogljeno družbo (šifra: L7-6858). Projekt je iz državnega proračuna sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

antropologije pa je bilo pomembno predvsem, da je bil projekt utemeljen na antropoloških izhodiščih in pristopih. Podlaga za razvoj tehnološke rešitve, ki so jo v kasnejših projektnih fazah pomagali razvijati inženirji in programerji, so bili primerjalni etnografski izsledki o načinih vožnje in uporabi vozil v različnih mestih (Podjed 2019). Poleg tega je projekt, ki je združeval antropologijo in etnologijo ter inženirstvo in logistiko, potekal pod antropološkim vodstvom, kar je omogočilo, da so predstavniki te vede določali projektne smernice in odločali o razvoju tehnološke rešitve.

26

Pristop s podobno skupino sodelavk in sodelavcev ter naborom institucij nadaljujemo v projektu Nevidno življenje odpadkov, ki poteka med letoma 2018 in 2021,¹⁰ zasnovan pa je na enakem načelu kot DriveGreen: razvoj sledi omenjenim štirim razvojnim korakom, usmerjenim k ljudem. Glavni cilj projekta je oblikovanje tehnološke rešitve, ki bo spremljala in prikazovala, kje in kako nastajajo odpadki v gospodinjstvih, in spodbujala zmanjševanje njihove količine. Razvoj temelji na primerjalni raziskavi praks na področju ravnanja z odpadki v šestih mestih, sočasno pa raziskava omogoča vpogled v življenje in delo »nevidnih« akterjev, npr. smetarjev, delavcev na smetiščih in ljudi, ki delajo v obratih za recikliranje, opiše lokalne navade, povezane z odpadki, ter predstavi smeti kot pomemben dejavnik v globalnem omrežju proizvodnje in potrošnje.

Odgovorov na kompleksna družbena in tehnološka vprašanja, ki smo se jih lotili v projektih DriveGreen in Nevidno življenje odpadkov, ne bi mogli poiskati zgolj z antropološkega vidika. Preseganje meja med področji in vedami je pri tovrstnih projektnih izzivih zato nujno. Poleg tega lahko v takšnih povezavah učinkoviteje in hitreje razvijamo rešitve, ki bodo sooblikovale prihodnost. V tem smislu je torej pomembna metaforična »eksogamija«, torej sklepanje razmerij zunaj lastne vede. Hkrati pa je pomembno še, da pri tem antropologija ni zgolj privesek interdisciplinarnim projektom, ki ga po potrebi odstranijo, če povzroča preveč težav, temveč postane gonilna sila za snovanje novih produktov, ki bodo sooblikovali prihodnost.

Tretji premik: od fizičnega k digitalnemu

Naslednji premik, ki ga v antropologiji vse pogosteje izvajamo, je preseganje fizičnih prostorov in raziskovanje digitalnih oziroma virtualnih prostorov. To zahteva uvajanje novih pristopov, kakršen je *netnografija*, ki širi »klasično« etnografijo na digitalne prostore (Kozinets 2015), hkrati pa je etnografijo potrebno nadgraditi z digitalnimi metodami, ki so namenjene boljšemu razumevanju navad in praks v digitaliziranem svetu (gl. npr. Ladner 2014, ki opiše uporabo tovrstnih pristopov v poslovni praksi). V omenjenem projektu DriveGreen, kjer smo raziskovali vozniške navade, smo ravno tako uporabili kombinacijo kvalitativnih in kvantitativnih pristopov, da smo celoviteje spoznali, kako ljudje uporabljajo

¹⁰ Celotno ime projekta: Nevidno življenje odpadkov: Razvoj etnografsko utemeljene rešitve za upravljanje z odpadki v gospodinjstvih (šifra: L6-9364). Projekt iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

in upravljajo svoja vozila ter kakšno je razmerje med ljudmi in tehnologijami. S telematskimi napravami smo sledili poti vozil in načinom vožnje, s senzorji srčnega utripa merili, kako vožnja vpliva na ljudi, z visokoločljivostnimi kamerami pa beležili, kaj se dogaja zunaj vozil in v njih. Meritve so obogatile konvencionalne etnografske pristope, od katerih smo uporabljali predvsem intervjuje, fokusne skupine in opazovanje z udeležbo, kombinacija kvalitativnih in kvantitativnih pristopov pa je pomenila izhodišče za oblikovanje mešane metode, ki smo jo za potrebe raziskave poimenovali »vožnja z udeležbo« (Podjed 2017).

Kombiniranje kvantitativnih in kvalitativnih metod ter predvsem prepletanje t. i. velikih in bogatih podatkov (angl. *big data* in *thick data*) je obetavno tudi v antropološkem raziskovanju (Wang 2013; gl. tudi Pretnar in Podjed 2019), vse bolj pa se uveljavlja tudi t. i. *računska antropologija*, ki se ukvarja s proučevanjem družbeno-kulturnih procesov s pomočjo računskih metod (Pretnar 2019). Prav prepletanje pristopov se je izkazalo kot pomembno v skoraj vseh interdisciplinarnih projektih, v katerih sem sodeloval. Posebej uporabno je bilo v mednarodnem projektu MOBISTYLE, ki med letoma 2016 in 2020 poteka v programu EU Obzorje 2020 ter je namenjen razvoju tehnoloških rešitev za zmanjšanje porabe energije v stavbah in izboljšanje zdravja in dobrega počutja stanovalcev. Tudi v tem projektu smo realizirali sledenje štirim razvojnim korakom, usmerjenim k ljudem, pri čemer smo uporabili kvalitativne (etnografske) pristope v kombinaciji s kvantitativno analizo podatkov iz senzorjev, da smo spoznali, kaj ljudje v stavbah počnejo in kakšne rešitve so najprimernejše v različnih družbeno-kulturnih okoljih (Tisov idr. 2017). Ko smo pristop, ki je v dobršni meri utemeljen na antropologiji, predstavili na enem od uvodnih sestankov projektnega konzorcija, je predstavitev sprožila številna vprašanja s strani projektnih sodelavcev, predvsem inženirjev in inženirjev, ki se niso mogli sprijazniti z velikostjo »vzorca« (po njihovih besedah), torej številom ljudi, vključenih v raziskavo – v vsaki od petih držav, kjer so na voljo demonstracijski primeri stavb, namreč sodeluje od pet do sedem ljudi. Premik k sodelovanju med humanistiko in tehniko oziroma med antropologijo in strojništvom ter drugimi vedami, ki sodelujejo v projektu, smo dosegli šele, ko smo udeležencem sestanka prikazali diagram s prednostmi obdelave velikih podatkov na eni strani, ki jih pridobivajo inženirji s pomočjo senzorjev v stavbah, in prednostmi analize bogatih podatkov, ki jih na terenu zbirajo antropologi z intervjuji, opazovanjem z udeležbo itd. V predstavitvi smo pojasnili, da lahko zgolj s kombiniranjem in »mešanjem« metod in pristopov (gl. npr. Brannen 2005; Creswell in Plano Clark 2011; Morgan 2014; Morse in Niehaus 2009; Teddlie in Tashakkori 2009) prikažemo celovitejšo sliko družbene realnosti – to pa je bil tudi ključen argument za neformalno sprejetje antropoloških pristopov v projektni skupini in za njihovo uporabo v drugih tematsko sorodnih projektih, denimo TripleA-reno (program EU Obzorje 2020) in UCityLab (program EU Erasmus+).¹¹

¹¹ Celotna imena projektov: Motivating End-users Behavioral Change by Combined ICT-based Tools and Modular Information Services on Energy Use, Indoor Environment, Health and Lifestyle (šifra: 723032), Attractive, Acceptable and Affordable Deep Renovation by a Consumers Orientated and Performance Evidence Based Approach (šifra: 784972), University-City Action Lab (šifra: 2018-1-PT01-KA203-047514).

Veliki podatki	Bogati podatki
Kaj, kje, kdaj, kako, kdo	Kdo, kako, zakaj
Podatkovna analiza	Metode in pristopi, usmerjeni k ljudem
Veliko ljudi	Malo ljudi
Podatke zbirajo in analizirajo z napravami	Podatke zbirajo in interpretirajo ljudje
Obsežni	Poglobljeni
Analiza s statističnimi oz. računskimi metodami	Analiza s kodiranjem in povzemanjem

Primerjava velikih in bogatih podatkov (prirejeno po Pavliscak 2015: 6)

Sklep

Primeri aplikativnih in interdisciplinarnih projektov, predstavljenih v tem članku, nakazujejo, da se antropologija lahko uveljavi kot pomembna komponenta v interdisciplinarnih raziskavah in razvoju novih rešitev, tako tehnoloških kot netehnoloških. Primeri kažejo še, da postajajo antropološki pristopi zaželeni in pomembni zunaj akademskih institucij. Prihodnost antropologije je vsaj s tega zornega kota svetla.

Vseeno se lahko vprašamo, kako se bo veda spreminjala in kam se bo usmerila. Njena nadaljnja pot gotovo ne bo enosmerna, saj antropologija že dolgo ni več monolitna veda, temveč je skupek ožjih ved in praks (Moore 1996), ki se včasih dopolnjujejo in prepletajo, pogosto pa si nasprotujejo in se celo izključujejo – teoretsko, epistemološko in metodološko. Antropologija se bo verjetno »cepila« še naprej. Na to bodo vplivale nove povezave z drugimi vedami, kot so arhitektura, oblikovanje, računalništvo, ekonomija, strojništvo, biologija itd. Sarah Pink in Juan Francisco Salazar (2017) sta nad tovrstnimi množitvami in delitvami ter »eksogamnimi« povezavami navdušena, saj po njunem mnenju ravno na presekih z drugimi vedami in področji ter na robovih antropologije vznikajo najvznemirjivejše in najpomembnejše zamisli za snovanje prihodnosti. V svojem prispevku Pink in Salazar izpostavita koncept, ki se tudi meni zdi ključen za prihodnost antropologije: postati mora bolj intervencijska. Pomen intervencij so poudarili tudi v manifestu Mreže za prihodnost antropologije, ki so ga prvič predstavili na bienalni konferenci EASA v Talinu leta 2014 (EASA FAN 2014). V eni od točk manifesta piše, da si moramo antropologi »umazati roke« in biti sočasno »etični, politični in intervencijski, pri čemer moramo tudi prevzeti odgovornost za svoje intervencije« (prim. Batteau in Psenka 2012, ki podobno pojasnita, da si mora antropologija »umazati roke«, namesto da svet zgolj opazuje z varne razdalje). Nekateri drugi avtorji so že prej podobno spregovorili o potrebi po povezovanju etnografskega in intervenističnega pristopa ter iz besed »etnografija« in »intervencija« skovali nove izraze, kot so »etnovenist«, »etnovencija« in »etnovencijski« (Marrewijk, Veenswijk in Clegg 2010). Etnovenist

je, kot pojasnjujejo, raziskovalec, ki uporabi etnografske podatke, da z njimi oblikuje konkretne predloge za preoblikovanje skupnosti in družbe. Prav to pa je tudi srž prenovljene antropologije, če želi sooblikovati prihodnost: antropologinje in antropologi morajo začeti oblikovati »pozitivne predloge«, kot je svetoval že Peacock (1997), in prenehati biti predvsem opazovalci in kritiki stanja v družbi in po svetu. Refleksija je seveda še vedno potrebna, a za napredek in izboljšanje sveta in družbe je nujna tudi intervencija.

REFERENCE

- ABU-LUGHOD, Lila
 1991 Writing Against Culture. V: R. Fox (ur.), *Recapturing Anthropology: Working in the Present*. Santa Fe: School of American Research Press, 137–162.
- BABIČ, Saša in PODJED, Dan
 2016 Vozila in stereotipi: Primerjava Ljubljane in Beograda. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 56 (1/2): 74–84.
- BAJUK SENČAR, Tatiana
 2017 Kultura udobja in razvoj trajnostne prometne infrastrukture. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 57 (3/4): 66–74.
- BATE, Paul
 1997 Whatever Happened to Organizational Anthropology?: A Review of the Field of Organizational Ethnography and Anthropological Studies. *Human Relations* 50 (9): 1147–1175.
- BATTEAU, Allen W. in PSENKA, Carolyn E.
 2012 Horizons of Business Anthropology in a World of Flexible Accumulation. *Journal of Business Anthropology* 1 (1): 72–90.
- BELL, Sandra [idr.]
 2008 What Counts?: Volunteers and Their Organisations in the Recording and Monitoring of Biodiversity. *Biodiversity and Conservation* 17 (14): 3443–3454.
- 2011 Volunteers on the Political Anvil: Citizenship and Volunteer Biodiversity Monitoring in Three Postcommunist Countries. *Environment and Planning C: Government and Policy* 29 (1): 170–185.
- BELL, Sandra, MARZANO, Mariella in PODJED, Dan
 2010 Inside Monitoring: A Comparison of Bird Monitoring Groups in Slovenia and the United Kingdom. V: A. Lawrence (ur.), *Taking Stock of Nature: Participatory Biodiversity Assessment for Policy, Planning and Practice*. New York: Cambridge University Press, 232–250.
- BENNETT, John W.
 1996 Applied and Action Anthropology: Ideological and Conceptual Aspects. *Current Anthropology* 37 (1): S23–S53.
- BEZJAK MLAKAR, Alenka
 2015a Antropologija na robu: Utemeljitev poslovne svetovalne antropologije. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 55 (3/4): 93–99.
- 2015b *Poslovna antropologija: Antropologija med znanostjo in poslovnim svetovanjem: Doktorska disertacija*. Ljubljana: [A. Bezjak Mlakar].
- BEZJAK MLAKAR, Alenka in PODJED, Dan
 2015 Razvoj poslovne antropologije v Sloveniji in po svetu: Problemi in perspektive. *Traditiones* 44 (1): 137–159.
- BRANNEN, Julia
 2005 Mixing Methods: The Entry of Qualitative and Quantitative Approaches into the Research Process. *International Journal of Social Research Methodology* 8 (3): 173–184.
- BRIGHTMAN, Robert
 1995 Forget Culture: Replacement, Transcendence, Relexification. *Cultural Anthropology* 10 (4): 509–546.

- BURGER, Gregor [idr.]
 2017 Methodology Recommendations for Subjective and Objective Assessment of Driving Styles. V: D. Podjed in S. Bezjak (ur.), *Research on the Road: Methodology and Practice of Studying Traffic, Driving Habits, and Sustainable Mobility*. Ljubljana: Založba ZRC, 81–109.
- CRESWELL, John W. in PLANO CLARK, Vicki L.
 2011 *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Los Angeles: Sage.
- DREVENŠEK, Simona
 2018a Podjetja krvavo potrebujejo družboslovce. *Delo* (priloga *Svet kapitala*). <<https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/podjetja-krvavo-potrebujejo-druzboslovce-131373>> [20. 8. 2018].
 2018b Humanisti in družboslovci so nujen kader v vsakem podjetju. *Delo* (priloga *Svet kapitala*). <<https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/humanisti-in-druzboslovci-so-nujen-kader-v-vsakem-podjetju-131739>> [16. 10. 2018].
 2018c Kje so priložnosti za antropologe in etnologe? *Delo* (priloga *Svet kapitala*). <<https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/kje-so-priloznosti-za-antropologe-in-etnologe-141710>> [12. 11. 2018].
- 2019a Tehnološka podjetja potrebujejo tudi družboslovce. *Delo* (priloga *Znanost in tehnologija*). <<https://www.delo.si/novice/znanoteh/brez-druzboslovcev-tehnika-ne-pride-med-ljudi-149831.html>> [14. 2. 2019].
 2019b Svet okoli nas se spreminja, ljudi pa nihče nič ne vpraša. *Delo* (priloga *Svet kapitala*). <<https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/ljudi-nihce-nic-ne-vprasa-215377>> [9. 8. 2019].
- EASA FAN (EASA Future Anthropologies Network)
 2014 Future Anthropologies Network: Our Manifesto. <<https://futureanthropologies.net/2014/10/17/our-manifesto/>> [17. 10. 2014].
- ERIKSEN, Thomas Hylland
 2006 *Engaging Anthropology: The Case for a Public Presence*. Oxford in New York: Berg.
- GEN-I
 2009 Sodelavec za trajnostni razvoj (m/z). <<https://gen-i.si/o-gen-i/zaposlovanje/razpisi/sodelavec-za-trajnostni-razvoj-mz>> [27. 3. 2019].
- GORUP, Meta in PODJED, Dan
 2016 Why the World Needs Anthropologists. *EPIC: Advancing the Value of Ethnography in Industry*. <<https://www.epicpeople.org/why-the-world-needs-anthropologists/>> [29. 3. 2016].
- HANNERZ, Ulf
 2011 Diversity is Our Business. V: H. Jebens in K.-H. Kohl (ur.), *The End of Anthropology?* Wantage: Sean Kingston Publishing, 177–202.
- HOWELL, Signe
 2011 Whatever Happened to the Spirit of Adventure? V: H. Jebens in K.-H. Kohl (ur.), *The End of Anthropology?* Wantage: Sean Kingston Publishing, 139–154.
- HUDALES, Jože in VISOČNIK, Nataša (ur.)
 2005a *Dediščina v očeh znanosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
 2005b *Dediščina v rokah stroke*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- JEBENS, Holger in KOHL, Karl-Heinz (ur.)
 2011 *The End of Anthropology?* Wantage: Sean Kingston Publishing.
- KIRAH, Anna
 2018 Anna Kirah @ Why the World Needs Anthropologists: Designing the Future. <<https://www.youtube.com/watch?v=EC5Y8g6DglQ&t=452s>> [31. 10. 2018].
- KOZINETS, Robert V.
 2015 *Nethnography: Redefined*. Los Angeles itd.: Sage.
- KUPER, Adam
 1999 *Culture: The Anthropologists' Account*. Cambridge in London: Harvard University Press.
- LADNER, Sam
 2014 *Practical Ethnography: A Guide to Doing Ethnography in the Private Sector*. Walnut Creek: Left Coast Press.

- MacCLANCY, Jeremy
 2005 The Literary Image of Anthropologists. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 11 (3): 549–575.
- MAYER, Janez, LABOVIĆ, Dunja in ZUPAN, Neja
 2011 Organizacijska antropologija – nova organizacijska veda. *Organizacija* 44 (1): A55–A61.
- MARREWIJK, Alfons van, VEENSWIJK, Marcel in CLEGG, Stewart
 2010 Organizing Reflexivity in Designed Change: The Ethnoventionist Approach. *Journal of Organizational Change Management* 23 (3): 212–229.
- MOORE, Henrietta L.
 1996 The Changing Nature of Anthropological Knowledge: An Introduction. V: H. L. Moore (ur.), *The Future of Anthropological Knowledge*. London in New York: Routledge, 1–15.
- MORGAN, David L.
 2014 *Integrating Qualitative and Quantitative Methods: A Pragmatic Approach*. Los Angeles: Sage.
- MORSE, Janice M. in NIEHAUS, Linda
 2009 *Mixed Methods Design: Principles and Procedures*. Walnut Creek: Left Coast Press.
- MURŠIČ, Rajko
 2005 Uvod: H kritiki ideologije dediščinstva ter slepega enačenja znanosti in stroke. V: J. Hudales in N. Visočnik (ur.), *Dediščina v očeh znanosti*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, 7–10.
 2008 Forefathers and Successors at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, University of Ljubljana: Paths in the Development of Slovene Ethnology/Cultural Anthropology. *Studia ethnologica Croatica* 20 (1): 107–125.
- PAVLISCAK, Pamela
 2015 *Data-informed Product Design*. Peking itd.: O'Reilly Media.
- PEACOCK, James L.
 1997 The Future of Anthropology. *American Anthropologist* 99 (1): 9–17.
- PINK, Sarah in MORGAN, Jennifer
 2013 Short-term Ethnography: Intense Routes to Knowing. *Symbolic Interaction* 36 (3): 351–361.
- PINK, Sarah in SALAZAR, Juan Francisco
 2017 Anthropologies and Futures: Setting the Agenda. V: J. F. Salazar [idr.] (ur.), *Future Anthropologies*. Oxford: Bloomsbury, 3–22.
- PODJED, Dan
 2011 *Opazovanje opazovalcev: Antropološki pogled na ornitološko organizacijo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
 2013 De l'observation à la protection des oiseaux: Le tournant vers la protection de la nature chez les ornithologues amateurs slovènes. *Revue d'Anthropologie des Connaissances* 7 (2): 461–483.
 2016 Yugo med sramom in ponosom. *Dialogi* 52 (9): 28–43.
 2017 Augmented Ethnography on the Road. V: D. Podjed in S. Bezjak (ur.), *Research on the Road: Methodology and Practice of Studying Traffic, Driving Habits, and Sustainable Mobility*. Ljubljana: Založba ZRC, 15–41.
 2019 Razvoj etnografsko utemeljene tehnološke rešitve. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 59 (1): 39–48.
- PODJED, Dan in BABIČ, Saša
 2015 Crossroads of Anger: Tensions and Conflicts in Traffic. *Ethnologia Europaea* 45 (2): 17–33.
- PODJED, Dan, GORUP, Meta in BEZJAK MLAKAR, Alenka
 2016 Applied Anthropology in Europe: Historical Obstacles, Current Situation, Future Challenges. *Anthropology in Action* 23 (2): 53–63.
- PRETNAR, Ajda
 2019 Računska antropologija. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 59 (1): 7–16.
- PRETNAR, Ajda in PODJED, Dan
 2019 Data Mining Workspace Sensors. *Contributions to Contemporary History* 59 (1): 179–197.

SANDERS, Elizabeth B. N.

2008 Co-creation and the New Landscapes of Design. *CoDesign* 4 (1): 5–18.

SAVERY, John R.

2006 Overview of Problem-based Learning: Definitions and Distinctions. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning* 1 (1): 9–20.

SLAVEC GRADIŠNIK, Ingrid

2000 *Etnologija na Slovenskem: Med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC.

STRANG, Veronica

2009 *What Anthropologists Do*. Oxford in New York: Berg.

ŠMITEK, Zmago in JEZERNIK, Božidar

1992 Antropološka tradicija na Slovenskem. *Etnolog* 2 (2): 259–274.

TEDDLIE, Charles in TASHAKKORI, Abbas

2009 *Foundations of Mixed Methods Research: Integrating Quantitative and Qualitative Approaches in the Social and Behavioral Sciences*. Thousand Oaks: Sage.

32

TISOV, Ana [idr.]

2017 People-Centred Approach for ICT Tools Supporting Energy Efficient and Healthy Behaviour in Buildings. V: Z. Lennard (ur.), *Proceedings of the 5th Annual Sustainable Places International Conference* 7. Middlesbrough: MDPI, 675.

WANG, Tricia

2013 Why Big Data Needs Thick Data. *Ethnography Matters* 13. <<http://ethnographymatters.net/blog/2013/05/13/big-data-needs-thick-data/>> [13. 5. 2013].

ZRSZ (Zavod RS za zaposlovanje)

2019 Opis poklica: Antropolog. <https://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=799&Filter> [12. 6. 2019].

BESEDA O AVTORJU

Dr. Dan Podjed je raziskovalec v Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU, projektni sodelavec Inovacijsko-razvojnega inštituta Univerze v Ljubljani in docent na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Raziskovalno se posveča poslovni in organizacijski antropologiji, proučuje razmerja med ljudmi in tehnologijami ter sodeluje pri razvoju ljudem in okolju prijaznih produktov. Od 2010 do 2018 je bil vodja Mreže za aplikativno antropologijo pri Evropskem združenju socialnih antropologov (EASA). Je tudi ustanovitelj in od 2013 do 2018 prireditelj mednarodnega simpozija *Why the World Needs Anthropologists*.

ABOUT THE AUTHOR

Dr Dan Podjed is a researcher at the Institute of Slovenian Ethnology at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, a project participant at the Institute for Innovation and Development of the University of Ljubljana, and an assistant professor at the Faculty of Arts in Ljubljana. His research focuses on business and organisational anthropology, studying the relationship between people and technology, and taking part in the development of people-friendly and environment-friendly products. Between 2010 and 2018, he was the convenor of the Applied Anthropology Network at the European Association of Social Anthropologists. He is the founder of the international symposium *Why the World Needs Anthropologists* and between 2013 and 2018 also the event's organiser.

SUMMARY

Designing the future of anthropology

The article is based on an overview of the activities of over 300 European anthropologists working outside academic institutions and “traditional” research institutions. This overview helped define promising anthropological areas, both in Slovenia and internationally. The author also bases his article on his own experience in applied and interdisciplinary projects in which the established frontiers of anthropological research were crossed and which forged methodological, theoretical and epistemological connections outside their “base” scientific field. Why are such connections and crossings of borders useful and important, and in future will they even be necessary? Through them, anthropologists reach beyond “endogamy” and expand their approaches and practices outside the conventional framework of their discipline. In addition, they improve their employment opportunities, find new fields of activity and become more actively involved in the solution of social and environmental problems. But most important is that through participation in interdisciplinary project groups, they help create new solutions that are better adapted to people and kinder to the environment. These kinds of connections signify an opportunity for the development of a more interventional and applied anthropology, especially if anthropologists manage to connect academic and non-academic work, crossing the dividing line between academic work and practice, engaging in a transition from recording society to re-shaping it and taking on the responsibility of leading interdisciplinary projects, in which new solutions appear in response to specific economic and organisational challenges and for general social and economic problems.